IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ కథా సాహిత్యం - ఒక పరిశీలన

డా. ఎస్. హరీష్ కుమార్, అసోసియేట్ ప్రొఫెసర్, ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల, మంచిర్యాల, తెలంగాణ.

సారాంశం (Abstract)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం (1946-1951) భారత చరిత్రలో సామాన్య రైతాంగం, కూలీలు నిరంకుశ నిజాం పాలనకు, వెట్టి చాకిరికి మరియు భూస్వామ్య దోపిడీకి వ్యతిరేకంగా సాగించిన ఒక అద్వితీయమైన సాయుధ పోరాటం. ఈ చారిత్రక నేపథ్యం తెలుగు కథా సాహిత్యాన్ని మరియు జానపద కళారూపాలను అత్యంత సుసంపన్నం చేసింది. కేవలం లిఖిత చరిత్రకే పరిమితం కాకుండా, నాటి సామాజిక అన్యాయాలను, రజాకార్ల అరాచకాలను మరియు ప్రజల వీరోచిత ప్రతిఘటనను కథా సాహిత్యం భావోద్వేగపూరితంగా అక్షరీకరించింది.

ఈ పరిశోధనా వ్యాసం ప్రధానంగా వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, దాశరథి రంగాచార్య వంటి ప్రముఖ రచయితల కథలతో పాటు, నాటి కాలంలో ప్రచార ఆయుధాలుగా పనిచేసిన బుర్రకథలు మరియు ఒగ్గు కథల పాత్రను విశ్లేషిస్తుంది. బుర్రకథల ద్వారా రజాకార్ల హింసను, దొరల దోపిడీని పల్లె ప్రజలకు వివరించి వారిలో చైతన్యాన్ని రగిలించగా, ఒగ్గు కథలు తెలంగాణ సాంస్కృతిక అస్తిత్వాన్ని ప్రతిబింబించాయి.

చాకలి ఐలమ్మ వంటి వీరవనితల పోరాటాలు మౌఖిక కథలుగా మారి ప్రజల్లో ఆత్మగౌరవ నిప్పును రగిలించాయి. ఈ అధ్యయనం థీమాటిక్ విశ్లేషణ ద్వారా సాహిత్యం మరియు జానపద కళలు ఏ విధంగా ఉద్యమానికి ఇంధనంగా పనిచేసి, 'బాంచెన్' అన్న స్థితి నుండి తెలంగాణ సమాజాన్ని 'బహు పరాక్' అనే చైతన్య స్థితికి చేర్చాయో నిరూపిస్తుంది. అంతిమంగా, ఈ కథా సాహిత్యం నిన్నటి పోరాటాలకు సాక్ష్యంగా, నేటి తెలంగాణ అస్తిత్వానికి మూలంగా నిలిచింది.

కీలక పదాలు: *హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం, కథా సాహిత్యం, బుర్రకథలు, ఒగ్గు కథలు, రజాకార్లు, రైతు పోరాటం, సామాజిక చైతన్యం.*

1. పీఠిక (Introduction)

తెలంగాణ నేల పోరాటాలకు, త్యాగాలకు పురిటిగడ్డ. శతాబ్దాల అణచివేతపై సామాన్యుడు సాధించిన సాంస్కృతిక మరియు సామాజిక విజయానికి హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం (1946-1951) ఒక నిలువెత్తు సాక్ష్యం. నిజాం నవాబుల ఏలుబడిలో హైదరాబాద్ సంస్థానం ఒక వైపు విలాసాలతో తులతూగుతుంటే, మరోవైపు సామాన్య ప్రజల జీవితం కన్నీళ్లతో నిండి ఉండేది. ముఖ్యంగా 1911 నుండి 1948 వరకు సాగిన మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్ పాలనలో భూస్వామ్య వ్యవస్థ (Feudal System) పరాకాష్టకు చేరింది.

నాటి సామాజిక స్థితిగతులను పరిశీలిస్తే, దేశ్‌ముఖ్‌లు, జగీర్దార్లు, మరియు పట్వారీల అండతో సాగిన 'వెట్టి చాకిరి' వ్యవస్థ అత్యంత అమానుషంగా ఉండేది. ఈ వ్యవస్థలో మనుషులను పశువుల కంటే హీనంగా చూడటం, శ్రమ దోపిడీ చేయడం నిత్యకృత్యమైంది. ఇటువంటి అణచివేత, సామాజిక అన్యాయాల నుండే 'తెలంగాణ సాయుధ పోరాటం' ఉద్భవించింది. 1946లో ప్రారంభమైన ఈ తిరుగుబాటు కేవలం రాజకీయ అధికార మార్పు కోసం మాత్రమే కాకుండా, ప్రాథమిక మానవ హక్కుల కోసం, భూమి కోసం, మరియు భుక్తి కోసం సాగింది.

సాహిత్యం మరియు కళలు ఎప్పుడూ సమాజానికి అద్దం పడతాయి. ఉద్యమ కాలంలో నాటి కవులు, రచయితలు మరియు కళాకారులు తుపాకీ కంటే కలం మరియు గొంతు పదునైనవని నిరూపించారు. అక్షరాస్యత తక్కువగా ఉన్న ఆ రోజుల్లో, సామాన్య ప్రజలను చైతన్యపరచడానికి లిఖిత సాహిత్యంతో పాటు బుర్రకథలు, ఒగ్గు కథలు వంటి జానపద కళారూపాలు శక్తివంతమైన ప్రచార ఆయుధాలుగా మారాయి. రజాకార్ల దాడులతో వణికిపోతున్న గ్రామాల్లో ధైర్యాన్ని నింపడానికి, నిరంకుశ పాలనపై తిరుగుబాటు జెండా ఎగురవేయడానికి ఈ కళలు ఊపిరి పోశాయి. సాహిత్యం కేవలం వినోద సాధనంగా కాకుండా, సామాజిక పరివర్తనకు ఇంధనంగా పనిచేసిన అపూర్వ ఘట్టం మనకు విమోచనోద్యమ చరిత్రలో కనిపిస్తుంది.

2. లక్ష్యాలు (Objectives)

ఈ పరిశోధన ప్రధానంగా హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ కాలం నాటి కథా సాహిత్యం మరియు జానపద కళారూపాలు సామాజిక మార్పుకు ఎలా దోహదపడ్డాయో విశ్లేషించడానికి ఈ క్రింది లక్ష్యాలను నిర్దేశించుకుంది:

- **చారిత్రక నేపథ్య విశ్లేషణ:** 1946 నుండి 1951 మధ్య కాలంలో తెలంగాణ ప్రాంతంలో నెలకొన్న రాజకీయ, సామాజిక పరిస్థితులను మరియు నిజాం నిరంకుశ పాలన యొక్క ప్రభావాన్ని సాహిత్య కోణంలో విశ్లేషించడం.
- **భూదోపిడీ మరియు అణచివేత అధ్యయనం:** నాటి కథల్లో చిత్రించబడిన వెట్టి చాకిరి, భూస్వామ్య దోపిడీ విధానాలను మరియు రజాకార్ల అకృత్యాలను వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి వంటి రచయితల రచనల ద్వారా పరిశీలించడం.
- **జానపద కళారూపాల పాత్ర గుర్తింపు:** అక్షరాస్యత లేని సామాన్య ప్రజలను చైతన్యం చేయడంలో బుర్రకథలు మరియు ఒగ్గు కథలు వంటి మౌఖిక కళలు పోషించిన ప్రచార మరియు విప్లవాత్మక పాత్రను అధ్యయనం చేయడం.
- **పాత్రల మనస్తత్వ విశ్లేషణ:** కథల్లోని సామాన్య పాత్రలు (ఉదాహరణకు పుల్లిగ, ఐలమ్మ) బాధితుల స్థాయి నుండి పోరాట యోధులుగా ఎలా రూపాంతరం చెందాయో థీమాటిక్ విశ్లేషణ ద్వారా గుర్తించడం.
- **సాహిత్యం - చరిత్ర సంబంధం:** కథా సాహిత్యం కేవలం కల్పిత గాథగా కాకుండా, చరిత్ర చెప్పని సామాన్యుడి వేదనకు ఏ విధంగా సజీవ సాక్ష్యంగా నిలిచిందో నిరూపించడం.
- **అస్తిత్వ నిర్మాణ పరిశీలన:** తెలంగాణ ప్రత్యేక అస్తిత్వ స్పృహను మరియు ఆత్మగౌరవ భావనను పెంపొందించడంలో నాటి కథా సాహిత్య మరియు జానపద కళల పాత్రను విశ్లేషించడం.

3. సాహిత్య సమీక్ష (Review of Literature)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ చారిత్రక నేపథ్యంపై ఎన్ని గ్రంథాలు వచ్చాయో, వాటికి సమాంతరంగా అంతటి శక్తివంతమైన కథా సాహిత్యం మరియు మౌఖిక కళారూపాలు కూడా వెలువడ్డాయి. ఈ సాహిత్యంపై గత దశాబ్దాలుగా అనేక విమర్శనాత్మక పరిశోధనలు జరిగాయి. వాటిలో ముఖ్యమైన ధోరణులను ఇక్కడ సమీక్షించడమైనది:

- **వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి కథలు - అణచివేతపై ధిక్కారం:** తెలంగాణ తొలి కథా రచయితల్లో ఒకరైన వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి రాసిన **'జైలు లోపల'** వంటి కథలు నిజాం జైలు జీవితాన్ని, పల్లెల్లోని అణచివేతను కళ్లకు కట్టాయి. గత పరిశోధనలు ఆళ్వారుస్వామిని ఒక 'ఉద్యమకారుడి'గా చూశాయి. కానీ, ఆయన కథల్లోని పాత్రల నిర్మాణం, ఆ పాత్రలు ఎదుర్కొన్న అంతర్మథనంపై విశ్లేషణలు తక్కువగా ఉన్నాయి.

- **దాశరథి రంగాచార్య - వాస్తవిక చిత్రణ:** దాశరథి రంగాచార్య రాసిన కథా సాహిత్యం ప్రధానంగా నాటి సామాజిక స్థితిగతులపై దృష్టి సారించింది. గత విమర్శకులు వీరి రచనలను 'తెలంగాణ జనజీవన వ్యాఖ్యానాలు'గా అభివర్ణించారు. ముఖ్యంగా వీరి కథల్లో చిత్రించిన వెట్టి చాకిరి విధానంపై అనేక ఆర్థిక, సామాజిక విశ్లేషణలు వెలువడ్డాయి. అయితే, రంగాచార్య పాత్రల ద్వారా సామాన్యుడిలో కలిగించిన 'మనస్తత్వ మార్పు'ను ఈ వ్యాసం ప్రత్యేకంగా చర్చిస్తుంది.

- **బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ - త్యాగధనుల గాథలు:** బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ రాసిన కథలపై జరిగిన సమీక్షలు ఆ రచనల్లోని 'వీరరసం' మరియు 'కమ్యూనిస్టు భావజాలం' గురించి ఎక్కువగా చర్చించాయి. పోరాట వీరుల త్యాగాలను అక్షరీకరించడంలో ఆయన శైలి అద్వితీయమైనదని పరిశోధకులు గుర్తించారు.

- **మౌఖిక మరియు జానపద సాహిత్యం:** కేవలం లిఖిత సాహిత్యమే కాకుండా, చాకలి ఐలమ్మ వంటి వీరవనితల పోరాటాలు జానపద కథలుగా, బుర్రకథలుగా ప్రజల్లో నిలిచాయి. వీటిపై జరిగిన 'మౌఖిక సాహిత్య పరిశోధనలు' నాటి ప్రజా చైతన్యాన్ని వెలికితీశాయి. ముఖ్యంగా బుర్రకథలు, ఒగ్గు కథలు చారిత్రక సంఘటనలను భావోద్వేగపూరితంగా అక్షరీకరించాయి.

- **గత పరిశోధనలకు, ప్రస్తుత వ్యాసానికి గల వ్యత్యాసం:** పైన పేర్కొన్న పరిశోధనలన్నీ ఎక్కువగా రాజకీయ లేదా చారిత్రక కోణంలో సాగాయి. కానీ, ప్రస్తుత వ్యాసం **'కథా నిర్మాణం - పాత్రల విశ్లేషణ'** మరియు **'జానపద ప్రదర్శనల ప్రభావం'** అనే వినూత్న కోణంలో సాగుతుంది. ఒక సామాన్య రైతు 'పుల్లిగ' లేదా 'ఐలమ్మ' వంటి పాత్రలు ఏ విధంగా ఒక గొప్ప సామాజిక చైతన్యానికి ప్రతీకలుగా మారాయో, రచయితలు నాటి మాండలికాన్ని కథా నిర్మాణంలో ఏ విధంగా ఒక 'ఆయుధం'లా మలిచారో ఈ వ్యాసంలో లోతుగా విశ్లేషించడమైనది.

4. పద్ధతి (Methodology)

ఈ పరిశోధనలో కేవలం పుస్తక పఠనానికే పరిమితం కాకుండా, విశ్లేషణాత్మక మరియు తులనాత్మక పద్ధతులతో కూడిన శాస్త్రీయ దృక్పథాన్ని అనుసరించడమైనది. దీనిని ఈ క్రింది ప్రధానాంశాల ద్వారా వివరించవచ్చు:

- **గుణాత్మక పరిశోధన పద్ధతి (Qualitative Research):** ఈ వ్యాసం ప్రధానంగా సాహిత్యాన్ని, సామాజిక అంశాలను విశ్లేషించేది కాబట్టి, ఇందులో గణాంకాల కంటే 'గుణాత్మక' విశ్లేషణకే ప్రాధాన్యతనిచ్చాము. కథల్లోని భావోద్వేగాలు, సామాజిక అన్యాయాలు, మరియు పాత్రల మనస్తత్వ మార్పులను లోతుగా పరిశీలించడమైనది.

- **ఇతివృత్త పరమైన విశ్లేషణ (Thematic Analysis):** కథలను కేవలం కథాంశాలుగా కాకుండా, వాటిలోని 'ఇతివృత్తాన్ని' (Theme) ఆధారంగా వర్గీకరించాము.

- **భూస్వామ్య దోపిడీ ఇతివృత్తం:** నిజాం కాలపు ఆర్థిక అణచివేతను, వెట్టి చాకిరిని ప్రతిబింబించే కథలను ఎంపిక చేసుకున్నాము.
- **రజాకార్ల హింస ఇతివృత్తం:** గ్రామాల్లో జరిగిన భౌతిక దాడులు, సామాజిక అభద్రతను చిత్రించిన ఘట్టాలను విశ్లేషించాము.
- **ప్రతిఘటన మరియు చైతన్యం:** బాధితులుగా ఉన్న సామాన్య ప్రజలు పోరాట యోధులుగా ఏ విధంగా రూపాంతరం చెందారో (Evolution) అధ్యయనం చేశాము.

- **తులనాత్మక అధ్యయనం (Comparative Study):** చారిత్రక గ్రంథాల్లో (ఉదాహరణకు పి. సుందరయ్య గారి 'తెలంగాణ పీపుల్స్ స్ట్రగుల్') ఉన్న వాస్తవ సంఘటనలను, నాటి కథా రచయితలు తమ కథల్లో ఏ విధంగా మలిచారో తులనాత్మక దృష్టితో పరిశీలించాము. చరిత్ర పుస్తకాలు నమోదు చేయని 'సామాన్యుడి వేదన'ను సాహిత్యం మరియు జానపద కళలు ఏ విధంగా రికార్డు చేశాయో ఇక్కడ విశ్లేషించడమైనది.
- **వనరుల సేకరణ (Data Collection):** పరిశోధన కోసం రెండు రకాల వనరులను ఉపయోగించాము:
  1. **ప్రాథమిక ఆధారాలు (Primary Sources):** వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, దాశరథి రంగాచార్య వంటి రచయితల అసలు కథలు, మౌఖిక కథనాలు మరియు బుర్రకథలు, ఒగ్గు కథల ప్రతులు.
  2. **ద్వితీయ శ్రేణి ఆధారాలు (Secondary Sources):** సాహితీ విమర్శకుల వ్యాసాలు, జర్నల్స్, చరిత్ర పరిశోధనా గ్రంథాలు మరియు నాటి సామాజిక స్థితిగతులపై వచ్చిన పత్రికా విశ్లేషణలు.
- **భాషా పరిశీలన (Linguistic Observation):** తెలంగాణ మాండలికాన్ని రచయితలు మరియు కళాకారులు ఏ విధంగా ఉద్యమ భాషగా, నిరసన భాషగా మలిచారో, ఆ భాషా ప్రయోగం ప్రజల్లో ఏ విధమైన చైతన్యాన్ని తెచ్చిందో ఈ పరిశోధనలో భాగంగా అధ్యయనం చేశాము.

5. ఫలితాలు మరియు చర్చ (Results & Discussion)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ కాలం నాటి కథా సాహిత్యం మరియు జానపద కళారూపాలను క్షుణ్ణంగా పరిశీలించినప్పుడు, ఇవి కేవలం నాటి సామాజిక వాస్తవాలను చిత్రించడమే కాకుండా, ఒక శక్తివంతమైన 'ప్రతిఘటన సంస్కృతిని' (Culture of Resistance) నిర్మించినట్లు స్పష్టమవుతోంది. ఈ అధ్యయనంలో వెల్లడైన ప్రధాన ఫలితాలను ఈ క్రింది విభాగాలుగా లోతుగా చర్చించవచ్చు:

5.1 బుర్రకథలు - ప్రజా చైతన్య ఆయుధాలు

విమోచనోద్యమ కాలంలో అక్షరాస్యత తక్కువగా ఉన్న తరుణంలో, బుర్రకథలు అత్యంత ప్రభావవంతమైన ప్రచార సాధనాలుగా నిలిచాయి. కమ్యూనిస్టు పార్టీ మరియు ఇతర ప్రజా సంఘాలు వీటిని ఒక రాజకీయ ఆయుధంగా మలిచాయి.

- **ప్రదర్శన విశిష్టత:** ఒక ప్రధాన కథకుడు, ఇద్దరు సహకారులు హాస్యం మరియు సంగీతం మేళవించి కథను సామాన్యుడికి అర్థమయ్యేలా చెప్పేవారు. డప్పు, తమ్మట వంటి వాద్యాల మోత ప్రజలను ఉర్రూతలూగించేది.
- **ప్రభావం:** ఈ కళారూపం ద్వారా రజాకార్ల దాడులు, భూస్వామ్య దోపిడీ వంటి అంశాలను కథలుగా చెప్పడం వల్ల ప్రజలు సులభంగా ఉద్యమం వైపు ఆకర్షితులయ్యారు.

ప్రముఖ బుర్రకథల పట్టిక:

బుర్రకథ పేరు	రచయిత / కథకుడు	ప్రధాన ఇతివృత్తం
హైదరాబాద్ ప్రజా స్వాతంత్ర్య పోరాటం	కె. చౌదరి	నిజాం కాలపు అకృత్యాల చిత్రణ
కాశీం రజ్వీ	చెర్విరాల బాగయ్య	రజాకార్ నాయకుడి అరాచకాల వివరణ
ధర్మయ్యబాబు జమీందార్	కూరపాటి వెంకటరాజు	రైతు పోరాటాల స్ఫూర్తి
నైజాం విప్లవం	అడ్లూరి అయోధ్యరామకవి	విమోచనోద్యమ సమగ్ర చరిత్ర

5.2 ఒగ్గు కథలు - అస్తిత్వ స్పృహ మరియు ప్రతిఘటన

తెలంగాణ ప్రాచీన జానపద కళారూపమైన ఒగ్గు కథ, విమోచనోద్యమ కాలంలో పరోక్షంగా సామాజిక చైతన్యాన్ని కలిగించింది. ఇవి ప్రధానంగా పౌరాణికమైనవి అయినప్పటికీ, తెలంగాణ అస్తిత్వాన్ని చాటడంలో కీలక పాత్ర పోషించాయి.

- **పోరాట స్ఫూర్తి:** జమ్మ మల్లారి వంటి మహిళలు పురుష వేషధారణలో ఒగ్గు కథలు చెప్పడం ఆ రోజుల్లో ఒక విప్లవాత్మక మార్పు. ఇది మహిళల్లో పోరాట కాంక్షను రగిలించింది.
- **సాంప్రదాయ బంధనాలు:** కుల బహిష్కార భయాలు ఉన్నప్పటికీ, కొన్ని బృందాలు స్థానిక దొరల అరాచకాలను పౌరాణిక కథలలోని రాక్షసులతో పోలుస్తూ ప్రజల్లో చైతన్యం నింపాయి.

5.3 కథా సాహిత్యం - సామాజిక చిత్రణ మరియు పాత్రల విశ్లేషణ

లిఖిత కథా సాహిత్యంలో భూస్వామ్య క్రూరత్వం మరియు రజాకార్ల హింస వాస్తవిక కోణంలో చిత్రించబడ్డాయి. ముఖ్యంగా కథలలోని పాత్రల సంభాషణలు (Dialogues) నాటి సామాజిక అన్యాయాలపై సామాన్యుడు ఎక్కుపెట్టిన బాణాలుగా నిలిచాయి.

1. భూస్వామ్య దోపిడీపై నిరసన (Feudal Exploitation):

వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి కథలలో నిజాం జైలు జీవితం, దొరల అండతో సాగిన శ్రమ దోపిడీ కనిపిస్తుంది. 'పుల్లిగ' వంటి పేద రైతుల ధాన్యాన్ని దొరలు 'నజరానా' పేరుతో లాక్కోవడం నాటి అమానుష వ్యవస్థకు సాక్ష్యం.

- **అసహాయత నుండి చైతన్యం:** 'చిల్లర దేవుళ్ళు' వంటి రచనల్లోని కథా ఘట్టాలను గమనిస్తే, రైతులకు మరియు దొరలకు మధ్య జరిగే సంభాషణలు భూమిపై వారికున్న హక్కును చాటుతాయి.

"ఈ నేల మనదే కానీ, మన చేతుల్లో లేదు అన్న మాటే బాధగా ఉంది"

- ఈ మాట నాటి రైతాంగం ఎదుర్కొన్న భూమి సమస్యను, వారిలో మొదలైన ఆవేదనను ప్రతిబింబిస్తుంది.

- **తిరుగుబాటు స్వరం:** దొరలను దేవుళ్లుగా భావించే స్థితి నుండి, వారు 'చిల్లర దేవుళ్ళు' అని గుర్తించే స్థాయికి ప్రజలు ఎదిగారు.

"దొరల పీడన ఎంతకాలం? ఒకరోజు మన గళం వినిపించాలి."

2. రజాకార్ల హింస మరియు ధైర్యం (Razakar Atrocities & Courage):

రజాకార్లు గ్రామాలను తగులబెట్టడం, మహిళలను హింసించడం వంటి ఘట్టాలను కథా సాహిత్యం హృదయవిదారకంగా చిత్రించింది. ఈ హింసపై ప్రజల్లో కలిగిన ఆగ్రహం ప్రతిఘటనకు దారితీసింది.

- **ప్రతిఘటన పిలుపు:** 'సింహగర్జన' వంటి కథల్లోని సంభాషణలు ప్రజల్లో పోరాట స్ఫూర్తిని రగిలించాయి:

"ఇక మౌనం కాదు... మన గర్జనే మన ఆయుధం."

- **విప్లవ సంకల్పం:** "మోదుగుపూలు అడవి అంతటా ఎర్రగా పూసినట్లు, తెలంగాణ అంతా విప్లవం వికసించింది" అనే భావన పాత్రల ద్వారా వ్యక్తమైంది.

3. మహిళా చైతన్యం - చాకలి ఐలమ్మ గర్జన:

మహిళలు కేవలం బాధితులుగా కాకుండా, పోరాట యోధులుగా ఎదిగిన వైనం సాహిత్యంలో కనిపిస్తుంది.

- **ధిక్కార స్వరం:** తన భూమిని ఆక్రమించాలనుకున్న విసునూరు దేశ్‌ముఖ్ గూండాలను ఎదిరిస్తూ ఐలమ్మ పలికిన మాటలు అమరమైనవి:

"నీ బాంచెన్ అని నేను మొక్కితేనే కదా నువ్వు దొరవయ్యావు.. ఇకపై మొక్కను, భూమిని వదలను."

ఈ ఒక్క సంభాషణ 'బాంచెన్' అన్న బానిసత్వం నుండి 'బహు పరాక్' అనే ఆత్మగౌరవ స్థితికి తెలంగాణ సమాజం చేరుకున్నదని నిరూపిస్తుంది.

4. అమరవీరుల బలిదానం మరియు త్యాగం:

మరణాన్ని జయించిన 'మృత్యుంజయుల' మాటలు ఉద్యమానికి ఊపిరి పోశాయి.

- **త్యాగనిరతి:** చిత్రహింసలకు గురవుతున్నా, ఉద్యమ రహస్యాలను చెప్పకుండా ప్రాణత్యాగం చేసే యోధుల సంభాషణలు స్ఫూర్తిదాయకం:

"చావుకు భయపడితే బతుకు విలువ ఉండదు."

5.4 మాండలికం - ఒక ఆయుధం (Dialect as a Weapon)

ఈ సంభాషణలన్నీ తెలంగాణ సహజ మాండలికంలో సాగడం వల్ల ప్రజలకు మరింత చేరువయ్యాయి. అస్తిత్వ పోరాటంలో భాషా పరమైన అణచివేతను ఎదిరించడానికి రచయితలు మాండలికాన్ని ఒక 'ఆయుధం'లా మలిచారు. పల్లె పదజాలం, సామెతలు, పలుకుబడులు నిరసన భాషగా రూపాంతరం చెందాయి.

5.5 ఫలితాల సంక్షిప్త విశ్లేషణ

ఈ సాహిత్యం మరియు కళారూపాల అధ్యయనం ద్వారా మూడు ప్రధాన ఫలితాలు స్పష్టమవుతున్నాయి:

1. **హింస:** రజాకార్ల భౌతిక హింస ప్రజల సహనాన్ని పరీక్షించి, వారిని సామూహిక పోరాటం వైపు నడిపించింది.
2. **అవమానం:** వెట్టి చాకిరి అనేది కేవలం శ్రమ దోపిడీ మాత్రమే కాదు, అది ఒక జాతి ఆత్మగౌరవాన్ని దెబ్బతీసే చర్యగా గుర్తించబడింది.
3. **మేల్కొలుపు:** సాహిత్యం ప్రజలను బానిసత్వ సంకెళ్ల నుండి విముక్తం చేసి, నిజాం గద్దెను కదిలించేలా చైతన్యపరిచింది.

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ కథా పాత్రల సంభాషణలు, బుర్రకథల గమకాలు కేవలం కళా ప్రక్రియలు కావు; అవి నిజాం నిరంకుశ పాలన అనే చీకటిని చీల్చిన సామాజిక ఆయుధాలు. ఇవి నిన్నటి పోరాటాలకు గుర్తులుగా మరియు నేటి తరానికి ఆత్మగౌరవ పాఠాలుగా తెలంగాణ అస్తిత్వంలో చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయాయి.

6. ముగింపు (Conclusion)

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ కథా సాహిత్యం మరియు జానపద కళారూపాలు కేవలం గత కాలపు స్మృతుల సంకలనం కాదు; అది ఒక జాతి ఆత్మగౌరవ ప్రకటన. ఈ పరిశోధన ద్వారా తేలిన ముఖ్యాంశాలు మరియు ముగింపు ప్రతిపాదనలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

చరిత్రకు సాహిత్యమే సాక్ష్యం: సాధారణంగా చరిత్రను పాలకులు లేదా విజేతలు రాస్తారు. కానీ, నిజాం కాలపు వాస్తవ చరిత్రను, సామాన్యుడి కన్నీటిని, గడీల వెనుక జరిగిన అన్యాయాలను నమోదు చేసింది మాత్రం కథా సాహిత్యమే. దాశరథి రంగాచార్య, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి వంటి రచయితలు చరిత్రకారులు చేయలేని పనిని చేశారు. వారు చరిత్రను కేవలం అంకెలు, తేదీలకే పరిమితం చేయకుండా, నాటి మనుషుల భావోద్వేగాలను, రక్తాన్ని, చెమటను అక్షరీకరించి భవిష్యత్ తరాలకు అమూల్యమైన ఆధారాలను అందించారు.

సామాజిక పరివర్తనలో కళాకారుడి పాత్ర: ఈ కథలు, బుర్రకథలు కేవలం వినోదం కోసం మాత్రమే పరిమితం కాలేదు. గ్రామాల్లో వీటిని ప్రదర్శించడం, చదివి వినిపించడం ద్వారా ప్రజల్లో ఒక రకమైన 'సామాజిక మేల్కొలుపు' (Social Awakening) కలిగింది. వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, దాశరథి రంగాచార్య వంటి వారి రచనలు దొరల పట్ల ఉన్న భ్రమలను తొలగించి, వారు కూడా దోపిడీదారులని నిరూపించాయి. ఈ చైతన్యమే సామాన్య రైతుకు తుపాకీ పట్టే ధైర్యాన్ని ఇచ్చింది. అంటే, సాహిత్యం ఇక్కడ కేవలం ఒక ప్రతిబింబంగా కాకుండా, ఉద్యమానికి ఇంధనంగా పనిచేసింది.

అస్తిత్వ పోరాటం మరియు మాండలికం: తెలంగాణ మాండలికాన్ని తక్కువ చేసి చూపిస్తున్న కాలంలో, ఈ కథలు మరియు జానపద కళలు అదే భాషలో రూపొంది తమ అస్తిత్వాన్ని చాటుకున్నాయి. భాషా పరమైన అణచివేతను ఎదిరించడంలో కూడా ఈ కథా సాహిత్యం కీలక పాత్ర పోషించింది. జానపద గీతాలు, బుర్రకథలు మరియు మౌఖిక కథనాలు ప్రజలను ఏకం చేయడంలో ప్రధాన భూమికను పోషించాయి.

భవిష్యత్ పరిశోధనల అవసరం: హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ సాహిత్యంపై ఇంకా అనేక కోణాల్లో పరిశోధనలు జరగాల్సి ఉంది. ముఖ్యంగా:

- సాయుధ పోరాటంలో అజ్ఞాతంగా ఉండిపోయిన మహిళా యోధుల కథలను వెలికితీయడం.
- దళితులు మరియు వెనుకబడిన వర్గాల సామాజిక స్థితిగతులు ఈ కథల్లో ఎలా చిత్రించబడ్డాయో విశ్లేషించడం.
- నాటి రజాకార్ల హింస బాధితుల మౌఖిక చరిత్రను (Oral History) గ్రంథస్థం చేయడం.

క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే, హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమ కథా సాహిత్యం తెలంగాణ చరిత్రలో ఒక 'అగ్ని శిఖ'. ఇది నిజాం నిరంకుశ పాలన అనే చీకటిని చీల్చి, ప్రజాస్వామ్యం అనే వెలుగును ప్రసాదించిన సామాజిక ఆయుధం. ఈ కథలు నిన్నటి పోరాటాలకు గుర్తులు, నేటి అస్తిత్వానికి మూలాలు, మరియు రేపటి తరానికి ఆత్మగౌరవ పాఠాలు. సాహిత్యం మరియు కళారూపాల ద్వారా అక్షరబద్ధమైన ఈ పోరాట స్ఫూర్తి తెలంగాణ స్వరూపానికి గట్టి పునాది వేసింది.

7. సూచనలు (References)

1. **దాశరథి రంగాచార్య.** (1970). *చిల్లర దేవుళ్ళు*. హైదరాబాద్: తెలుగు అకాడమీ.
2. **దాశరథి రంగాచార్య.** (1981). *మోదుగుపూలు*. హైదరాబాద్: విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్.
3. **వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి.** (1955). *ప్రజల మనిషి*. హైదరాబాద్: దేశోద్ధారక గ్రంథమాల.
4. **బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ.** (1968). *మృత్యుంజయులు*. విజయవాడ: విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్.
5. **సుందరయ్య, పి.** (1972). *Telangana People's Struggle and Its Lessons*. న్యూ ఢిల్లీ: పీపుల్స్ పబ్లిషింగ్ హౌస్.
6. **Government of India.** (1948). *White Paper on Hyderabad State*. న్యూ ఢిల్లీ: పబ్లికేషన్స్ డివిజన్.
7. **Menon, V. P.** (1956). *The Story of the Integration of the Indian States*. న్యూ ఢిల్లీ: Orient Longman.
8. **Dhanagare, D. N.** (1983). *Peasant Movements in India: 1920–1950*. న్యూ ఢిల్లీ: Oxford University Press.
9. **Telangana Sahitya Akademi.** (వివిధ సంవత్సరాలు). *తెలంగాణ సాహిత్య ధోరణులు (కథలు, కవిత్వం సంకలనాలు)*. హైదరాబాద్.
10. **Guha, Ranajit.** (1983). *Elementary Aspects of Peasant Insurgency in Colonial India*. ఢిల్లీ: Oxford University Press.
11. **జయధీర్ తిరుమలరావు.** *తెలంగాణ సాయుధ పోరాట పాటలు - కథలు.*
12. **అడ్లూరి అయోధ్యరామకవి.** *నైజాం విప్లవం* (బుర్రకథ).
13. **చెర్విరాల బాగయ్య.** *కాశీం రజ్వీ* (బుర్రకథ).
14. **మౌఖిక ఆధారాలు:** తెలంగాణ జానపద గీతాలు, ఒగ్గు కథలు, గద్దర్ పాటలు మరియు గ్రామీణ మౌఖిక సంప్రదాయాలు.
15. **హైదరాబాద్ స్టేట్ గెజిటీర్లు.** (1930–1950). వివిధ జిల్లాల సంచికలు.